

A RÁKÓCZI-KÖNYVTÁR ÉS KATALOGUSA.

(Első közlemény.)

I.

RÁKÓCZI-könyvtáron I. RÁKÓCZI György erdélyi fejedelemnek és fiának, III. RÁKÓCZI Zsigmondnak egyesített könyvtárát értjük. E könyvtár megalapítója és buzgó fejlesztője az apa, továbbgyarapítója pedig az ő tudománykedvelő fia volt.

I. RÁKÓCZI György öntudatos könyvgyűjtő és könyvszerető fejedelem, aki a könyveket nem azért vásárolja, hogy azok sorozata palotájának belső díszül szolgáljon, vagy hogy elsőrendű ritkaságokhoz jusson; hanem azért, hogy azok olvasásával ismeretkörét szélesítse, ítélőképességét edzze és élesítse s hogy megismerve azokból a mult időknek s a maga korának szellemi irányait, tudományos eredményeit, vallásos, politikai és társadalmi fölfogását és törekvéseit: a mult eseményeiből s azoknak egymásra gyakorolt hatásából ítélve, helyes álláspontot foglaljon el korának eseményekben gazdag történetében.

Ő tehát a könyvet magáért a könyvért, annak tartalmáért, a benne levő igazságokért szereti és olvassa. Olvassa nem pusztán időöltésből, vagy csupa szórakozásból, hanem valódi lelki szükségből, azért, mert ez a foglalkozás neki édes gyönyörűséget, szellemi élvezetet nyújt, meg azért, hogy a szellemi termékekből műveltséget merítve, kortársai között emberül megállja helyét minden körülmények között.

A könyvek szeretetét atyjától, R. Zsigmondtól örökölhette, aki kedvelte a könyveket s nagy mértékben elősegítette a legelső teljes magyar Szentírás (Vizsoly. 1590. 2. r.) megjelenését, jelentékeny összeggel járulván kiadása költségeinek fedezéséhez.

A könyvek vásárlásánál I. R. György nem követett bi-

zonyos előre megállapított szigorú rendszert, melytől eltérni nem lehetett. Rendszerint vagy maga szerezte be azokat, vagy másokkal vétette meg. Adataink szerint részint azokat az ifjakat bizta meg a külföldön megjelent régibb és újabb irodalmi becsű, híres könyvek beszerzésével és könyvtára részére való megküldésével, akiket a sárospataki és fejérvári kollégiumi tanulmányaik tovább folytatása, ismeretkörük szélesítése céljából a külföldi egyetemekre küldött; részint pedig kereskedelmi ügynökeket, akik barmainak, továbbá a méznek, sónak, kénesőnek s más kiviteli áruknak eladásával foglalkoztak s egyúttal mint politikai megbizottak is szerepeltek. Ezek aztán a kapott megbizás szerint, alkalmilag összevásárolták az akkor híres könyveket, a politikai híreket közlő ujságokat és röpiratokat (Newe Zeitungokat, Avisákat, Relatiókat, Mercuriusokat stb.) s vagy magukkal hozták haza, vagy másokkal szállíttatták el.¹ Előzetesen összeállított könyvlijstrom aligha volt a vásárlással megbizott deákok, ügynökök és követek keze között. A megveendő irodalmi termékek kiválogatása reájok volt bizva. Ők már ismerték megbízójuk izlését, szükségleteit, kívánságait, a könyvtár fejlesztésére vonatkozó terveit s azokhoz alkalmazkodva jártak el. Fődolog volt a legújabb vallási, politikai stb. eseményeket tárgyaló nyomtatványok beszerzése.

JANCSOVITS 1641. november 23-án Pozsonyból arról értesíti I. R. Györgyöt, hogy KARAFÁNAK «De Germania Sacra Restaurata Nuntius Apostolicus» című művét két példányban megvétette számára s EGRI urammal fogja elküldeni.² GEÖTSI Pál pedig 1647. febr. 21-én azt írja Danczignál a fejedelemnek, hogy «aminémű hírek ott forognak, *nyomtatásban* azt is elküldtem Nagyságodnak».³

¹ Századok. 1873. 443. l. SZILÁGYI S.: Lorántfy Zs. 14. l. MOLNÁR A.: A közoktatás tört. 405. l. SZILÁGYI S.: Felsővadászi Rákóczi Zsigm. 46. l.

² Századok. 1873. 443. l.

³ Történelmi Tár. 1894. 360. l. A sárospataki főiskola könyvtárában meglevő Relatiók és Newe Zeitungok egy része, melyeket később a könyvtárnokok egy-egy gyűjteménybe kötettek, minden valószínűség szerint a RÁKÓCZI-könyvtárból való.

Uradalmainak hadilag teljesen fölszerelve tartott középpontja Sárospatak volt. Az udvari könyvtár is itt volt elhelyezve, minden valószínűség szerint a vár PERÉNYI-szárnyában, melynek egyik nagy, fölszíni terme ma is a vártulajdonos herceg WINDISCH-GRAETZ L. könyvtárának helyiségeül szolgál. Ezenkívül a fejedelemlennek Gyulafejérváron is volt könyvtára.¹

A könyveknek a fejedelmi könyvtárba való beosztásáról s azoknak a gyarapodási lajstromba való bevezetéséről a fejedelem maga intézkedett. Ha kopóit, agarait gondosan lajstromba íratta,² hogyne gondoskodott volna a mindenben oly pedáns fejedelem az emberi szellem termékeinek jegyzékbe foglaltatásáról? S ha rendszerben tartotta és tartatta az anyagi javaknak, a bivalyborbe s pléhedényekbe helyezett ezüstnek és aranynak a sárospataki vár vörös tornyában³ őrzött kincstárát: hogyne gondoskodott volna a szellemi kincseket magában foglaló udvari könyvtár rendszerben tartásáról?

Érdeklődésének állandó tárgyai voltak a hazai és külföldi irodalom kiválóbb termékei s maguk a hazai jelesebb írók és tudósok is.

Mikor mint BETHLEN Gábor fejedelem képviselője 1626. jan. havában Berlinbe megy⁴ BETHLEN menyasszonyáért, BRANDENBURGI Katalinért, visszajövet február 6-án Boroszlóban megvásárolja GREGORIUS DE VALENTIA jezsuitának «Commentarii Theologici» című négy folió-kötetből álló, Ingolstadtban 1592—1603-ban megjelent munkáját, melyből a 2-ik és 4-ik kötet (utóbbinak címlapján sajátkezű följegyzése 1626-ból) ma is meg van a sátoralja-ujhelyi piarista rendház házi könyvtárában.⁵

PRÁGAY András szerencsi ref. lelkész az ő parancsolatjára

¹ TOLNAI István levele I. R. Györgyhöz. 1634. febr. 20. Prot. egyh. és isk. lap. 1875. 618—19. lap. A gyulafejérvári könyvtárról ezidőszertől nincsenek bővebb adataink. Katalogusának töredéke sem maradt ránk.

² SZILÁGYI S.: I. Rákóczi Gy. 356—57. l.

³ Adalékok Zemplén vm. történetéhez. I. 160. l.

⁴ SZILÁGYI S.: I. Rákóczi Gy. 106. l.

⁵ Lásd a katalogus XIX. rész. 5. 6. sorszámát s az odafűzött jegyzetet.

tolmácsolja magyar nyelven a Horologiumot, korának emez egyik leghíresebb könyvét s az ő költségén adja ki Bártfán 1628-ban.¹ Példányainak legnagyobb részét I. RÁKÓCZI György sajátkezű aláírásával küldözi szét ajándekul egyes főuraknak, ismerőseinek, jó barátainak, egyházi és világi előkelőségeknek.² A szerencsi vára számára TÁLLYAI István tiszttartó kezéhez küldött példányra 1629. okt. 28-án sajátkezűleg följegyezte jelmondatát ama paranccsal egyetemben, hogy e könyvnek «gondját viselje és a várhoz megtartsa, jövődöben ha ő róla leszállana is, ezt akármi módon inventáriumban tartozzék beiratni és az vártól nem elidegeníteni, becsületi oltalmazás alatt».³

1629-ben megvéteti trencsénmegyei várában, Ledniczen egy Morvaországból, Rohitzerbergből kiűzött s könyveivel együtt Erdélybe menekült protestáns prédikátornak, ROCHOTIUS Sámuelnek könyveit (MELANCHTON, VIRET, OECOLAMPADIUS, HUGO CARDINALIS műveit stb.), melyek közül nyolc köteten ma is olvasható RÁKÓCZI sajátkezű följegyzése. A ROCHOTIUSTól vásárolt könyvek közül kilenc kötet a sárospataki főiskola könyvtárában, három pedig a sátorlajauhelyi piaristák könyvtárában őriztetik.⁴

1632-ben elhatározza, hogy udvari könyvtára gyarapítására s fényének emelésére megszerzi MÁTYÁS király híres könyvtárát, mely akkor a török szultán birtokában volt Budán. És ez elhatározásával ő az első, aki komoly lépést is tesz a Korvinák megmaradt részének megszerzésére. 1632. aug. 10-én Gyulafejérváron kelt levelében megbízza követét, SZALÁNCZI Istvánt, hogy hajlandó ZÖLFIKÁR török agának 100 tallért vagy 100 aranyat adni, ha közbenjárásával sikerül megszereznie «a Budán levő sok szép régi deák könyvek» közül másfél százat, kiválogatva. «Ha pedig mind ide szerezné, adnék — úgymond — ezer aranyat neki».⁵ SZA-

¹ Katalogus. I. 9. 16.

² Századok. 1875. 108. l. SZILÁGYI S.: I. Rákóczi Gy. 132. l.

³ Magyar Könyvszemle. 1878. 102. l. 1883. 373. l.

⁴ Lásd a katalogus X. 17. XIX. 1—9. sz.

⁵ Történelmi Tár. 1883. 450—51. l. Levelek és okiratok I. R. Gy. keleti összeköttetések történetéhez. 35. lap.

LÁNCZI el is jár a dologban s október 8-án Konstantinápolyból már arról értesíti a fejedelmet, hogy ZÖLFIKÁR aga a fejedelemnek «még semmi dolgában» nem biztatta őt úgy, mint a budai könyvek megszerzésében.¹ Majd november 3-án, az aga tanácsára, arra kéri a fejedelmet, hogy a könyvek ügyében írjon külön-külön a császárnak, a fővezérnek s a muftinak; így bizonyosan hamarabb eredménye lesz a dolognak, mint az élőszóval való tárgyalásnak.² RÁKÓCZI el is határozta, hogy levelet ír a budai bibliotéka ügyében a török császárnak. Levele 1633. febr. 15-ről van keltezve. Mivel azoknak (a könyveknek t. i.) — úgymond — ott való tartásában semminemű haszna nem lehet hatalmasságnak, sem azoknak kiadattatásában kára... nagy alázatossággal esedezem hatalmasságnak, méltóztassék hatalmasságnod azokat kiadni, hadd ne kellessék országának fiait sok költséggel az németek között felneveltetni.³ RÁKÓCZI SZALÁNCZIHÓZ 1633. márc. 30-án küldött levelében a 100 aranyon kívül egy szép gyémánt gyűrűt is ígér ZÖLFIKÁR agának, «csak az Budán levő könyvek ideszerzésében hasznosan munkálkodjék».⁴ 1633. júl. 23-áról török részről RÁKÓCZI azt az értesítést kapja, hogy a «budai várban levő keresztyén könyvek» számának és címének összeírásával MUSZA pasa és ESHÁK aga bizattak meg.⁵ RÁKÓCZINAK KŐRÖSY ISTVÁN kapitihához 1633. júl. 25-én írott leveléből kitűnik, hogy a budai vezér a könyvekért ötezer tallért kíván, jóllehet a könyvek száma nem nagy s meg sem akarják mutatni megbizottjának. A könyvek magas ára annyival is inkább meglepte RÁKÓCZIT, mert hallotta, hogy «azelőtt sok idővel igen kiadták volt római császár ő felségének az javát».⁶ 1633. dec. 18-án megbizza RÁKÓCZI MIKÓ FERENC főkövetét, hogy «ha lehet, legyen érte, nyerhesse meg a császártól, adassa ide (t. i. a könyveket) ő hatalmassága,

¹ Történelmi Tár. 1883. 664. l. Levelek és okiratok. 54. l.

² Történelmi Tár. 1883. 674—5. l.

³ Török-magyarkori államokmánytár. II. k. 186. l.

⁴ Történelmi Tár. 1883. 712—13. l.

⁵ Magyar-török államokmánytár. IV. 191—92. l.

⁶ Levelek és okiratok. I. R. Gy. keleti összek. tört. 116. l.

ott is csak az moly emészti őket, semmi hasznát nem vehetik». És a 100 aranyat újból megigéri ZÖLFIKÁR részére, csak «szerezné ide».¹

RÁKÓCZI szép terve azonban, bár az említetteken kívül KERESZTESY Pál főkövetnek is (1633.) egyik igen fontos megbízatása a Korvinák visszaszerzése volt, nem sikerült.² MÁTYÁS király híres könyvtárának még meglevő része tehát ott maradt továbbra is a török szultán budai várában.

1644. márc. 24-én Kassáról értesíti fiát, Györgyöt, hogy a jászói konventtől vittek oda «egy nagy öreg hordó könyvet, kik közt micsoda írást talált CSULAI uram, im in specie küldi neki. Egyidejűleg figyelmezteti, hogy el ne veszítse, másoltassa le, «mert KASSAI uramnak s másoknak is kiadhatja».³

RÁKÓCZI fenkölt gondolkozására vall, hogy könyvtárát nem tartotta elzárva az írók és tudós férfiak előtt. Úgy tekintette a könyveket, mint a nemzeti művelődés eszközeit. Szívesen kölcsönzött azért ki könyvtárából könyveket lelkészeknek és tanároknak egyaránt. TOLNAI István sárospataki ref. lelkésszel folytatott levelezéséből nemcsak az tűnik ki, hogy a sárospataki várbeli fejedelmi könyvtár nyitva állott a tudománykedvelő, buvárkodni szerető férfiak előtt; hanem az is, hogy a kikölcsönzés, az ő engedélye alapján, szinte napirenden volt s hogy a kikölcsönzött könyveket katalogusban kellett nyilvántartani s e katalogust a fejedelemnek megküldeni. TOLNAI, ki 1626—1632-ig volt I. RÁKÓCZI György udvari papja, 1632—1642-ig pedig sárospataki első pap, igen sokszor időzött a fejedelmi könyvtárban s állandóan voltak nála onnan kikölcsönzött könyvek.⁴

1634. okt. 31-én RÁKÓCZI 21 kötet könyvet küld TOLNAIHOZ Sárospatakra, hogy azokat «meglátogatván», helyezze el az udvari könyvesházban.⁵

¹ Levelek és okiratok. 175. l.

² SZILÁGYI S.: I. Rákóczi Gy. 292. l.

³ SZILÁGYI S.: A két Rákóczi levelezése. 134. l.

⁴ V. ö. Prot. egyh. és isk. lap. 1875. 618—19.; 650. 804. 1444. hasáb.

⁵ V. ö. Prot. egyh. és isk. lap. 1875. 776. hasáb.

A könyvtár kezelője, közvetlen gondozója, adataink szerint, TOLNAI István volt úgy udvari, mint pataki első pap korában. Minden újabb gyarapodás az ő kezén fordult meg. Ő vezette vagy vezettette be a lajstromba az ujonnan szerzett köteteket, valamint a kikölcsönzöttek jegyzékét is ő küldte meg a fejedelemnek. Az ő kezéhez érkeztek a könyvekkel telt ládák és hordók. Ha RÁKÓCZINAK könyvekre volt szüksége, azok kikeresésével és elküldésével rendszerint TOLNAI,¹ vagy fiait bizta meg. TOLNAI bizta meg az 1636-ban, gyulafejevári nyomdájában 200 példányban nyomtatott Öreg Graduál (RMK. I. 658.) sajátkezű névalírásával és jelmondatával ellátott példányainak az egyes kálvinista egyházközségek részére ajándékolható szétküldésével is,² s vele e könyv hiányai, fogyatkozásai ügyében levelezést folytatott.³ 1638. ápr. 23-án kelt levelében arról értesíti TOLNAI a fejedelmet, hogy CSANAKI Máté munkájának (A döghalálról c. RMK. I. 636.) példányait Patakra hozatta, de betegsége miatt még nem «regestrálhatta». Azonban reméli, hogy a következő héten megküldheti a fejedelemnek a könyvek «laistromát». CSANAKI másik könyvéről, mely 200 példányban van meg s melyet szerzője «maga nyomtatott volt ki», azt javasolja TOLNAI a fejedelemnek, hogy azokat engedje át a pataki coetusnak (a kollégiumi ifjúságnak).⁴ RÁKÓCZI, 1638. jún. 30-ról keltezett levele szerint, elfogadta TOLNAI javaslatát s meghagyta, «hogy 20 exemplárt tétessen be a bibliothecába, a többi legyen az coetusé»... «Az másféle könyv — folytatja — ki 102 (t. i. példány), abból kegyelmed azokat küldje be, az mint leírtuk, az többi közül is kiválogatván, az kik az mi bibliothecánkban nem volnának, tegye az mi könyveink közzé, ezeknek is megadjuk árokat, az többi ám legyen a coetusé».⁵

1638-ban elhatározta RÁKÓCZI, «hogy a' Sidó és Görög

¹ Prot. egyh. és isk. lap. 1875. 778. hasáb.

² SZILÁGYI S.: I. Rákóczi Gy. 290. l. és Prot. egyh. és isk. lap. 1875. 1124. hasáb.

³ Prot. egyh. és isk. lap. 1875. 972. 802. hasáb.

⁴ Prot. egyh. és isk. lap. 1875. 1349. hasáb.

⁵ Prot. egyh. és isk. lap. 1875. 1385. hasáb.

Nyelvekhez jól tudó és Isten-félő Emberek által ujjabban megvizsgálhatja az egész Bibliát, s ha hol valami hiba volna az Fordításban, azt meg-jobbbitatná». ¹ Tervének kivitelében halála gátolta meg. Özvegye, LORÁNTFY Zsuzsánna ápolta tovább tervét és tudományszerető fia, Zsigmond, a bibliajavítási munkálatokhoz meghozatta a 10 kötetből álló, híres párisi polyglott bibliát, ² de az új biblia-kiadás csak haláluk után 1661-ben jelent meg. (RMK. I. 970.)

RÁKÓCZI hitfelekezetének egyházközségeit nemcsak harangokkal, művészi kivitelű és becsü arany és ezüst úrasztali edényekkel ajándékozta meg, hanem könyvekkel is, amelyekre nézve világosan kikötötte, hogy azok ne a papokéi, hanem az ekklesiák tulajdonai legyenek, úgy hogy ha a papok a szokás szerint változnának is, a könyvek azon egyházközségeké maradjanak, amelyeknek ajándékoztattak. ³ Ez intézkedésével az volt célja a jövőbe látó s annak számára is dolgozó fejedelemnek, hogy minden ekklesiának legyen majd egy-egy kis könyvtára, mely úgy a lelkésznek és tanítónak, mint a gyülekezeti tagoknak rendelkezésére álljon. A könyvek szétosztásával rendszerint a prefektusok és TOLNAI voltak megbizva. Ime RÁKÓCZI György a XVII. század negyvenes éveiben a paróchiális könyvtárak létesítésének kezdeményezésével olyan eszmét képvisel, melyet a magyarországi ref. egyház csak 1904-ben kezdett megvalósítani, mikor egyetemes konventje a paróchiális könyvtárak felállítását kimondotta. ⁴

Egyes egyházközségek hívei vagy iskolái számára nagyobb számú példányokban küldette meg az egyes könyveket. Így pl. a kassai akkor alakult ref. egyházközség tagjai részére 1644-ben fiával, Györggyel PATHAI Istvánnak az úrvacsoráról írott könyvéből (Gyulafejérvár, 1643.) 100 példányt küldetett. ⁵ 1645. jan.

¹ BOD P.: A Szent Bibliának Históriaja 153—4. l.

² SZOMBATHI: Hist. scholae Ref. S. Patakiensis. 86. l.

³ V. ö. SZILÁGYI S.: Lorántfy Zs. 20. l. A két Rákóczi lev. 95. l. Sáros-pataki Lapok. 1901. 1003—1004. hasáb.

⁴ Konventi jegyzőkönyv. 1904. okt. 27—30-ról. 31. b. pont.

⁵ I. R. Gy. levele fiához, Györgyhöz. Kassa, 1644. márc. 26. A két Rákóczi lev. 136. l. V. ö. RÉVÉSZ Kálmán: 100 éves küzdelem a kassai ref. egyház megalakulásáért. 52. l.

24-én kelt levelében pedig meghagyja ugyancsak fiának, Györgynek, hogy minél hamarabb küldjön Fejérvárról Munkácsra Alstedius Rudimenta lingvae latinae (Gyulaf. 1634. 1635. 1640.) című művéből 50, a latin és magyar nyelvű katechizmusból pedig (Gyulaf. 1636. 1639. 1643.) 100 példányt,¹ nyilván az ottani iskolai növendékek részére.

De nemcsak egyes egyházközségeknek, hanem egyes városoknak is ajándékozott a fejedelem könyveket. Így pl. Debreczen város jegyzőkönyvében 1641-ből föl van jegyezve, hogy dec. 28-ikán RÁKÓCZI György fejedelem Geleji KATONA István Postilláinak két kötetét és ALSTEDIUS «De locis communibus» c. művét küldte ajándékol Debreczen városának.²

RÁKÓCZI nemcsak megvásárolja a jelesebb műveket, hanem maga is sokat tesz az irodalom fejlesztésére. Fordított,³ könyveket írat jól ismert tudósaival, hathatós pártfogásába veszi, munkára serkenti, írói tiszteletdíjjal jutalmazza őket⁴ s könyveiket a saját költségén nyomatja ki. SZABÓ Károly RMK-ának három kötetében 28⁵ neki ajánlott nyomtatványt találunk, de ezek száma a valóságban több, mert nincs minden valakinek ajánlott nyomtatvány leírásánál föltüntetve, hogy kinek volt ajánlva. (Pl. RMK.

¹ A két Rákóczi lev. 302. l.

² Szűcs István: Debreczen tört. I. 295. l.

³ Pl. a Horologium Principum-ot PRÁGAYVAL magyarra 1628-ban, az Ujtestamentomot 1648-ban SZILVESZTER pappal oláhra (RMK. II. 684.); a Heidelbergi kátét FOGARASI Istvánnal szintén oláhra 1648-ben (RMK. II. 683.) lefordította.

⁴ ALVINCI Péter kassai papnak 1634. márc. 9-én k. levele szerint 500 frt tiszteletdíjat ad Postilláért (Kassa, 1633. 1634.) s meghagyja TOLNAinak, hogy a példányokat hordassa a várba, a többi könyvekhez. (Prot. egyh. és isk. lap. 1875. 650. h.) Az oláh papnak, ki az Ujtestamentomot oláhra fordította, 50 frtot s egy dolmányának való posztót küldet a püspök útján. (A két Rákóczi lev. 239. l.) 1642-ben kiadatta az oláh kálvinista kátét is. Sőt bizonyosra vehető, hogy énekeskönyvet is adatott ki az oláhok részére. (RMK. II. 752. ?) 1646-ban 100 tallért ad az újesztendőre nyomtatott kalendériumért, mely neki ajánlatott. (Magyar Könyvszemle. 1884. 56. lap.)

⁵ I. 510. 563. 566. 617. 658. 678. 772. 773. 779. II. 508. 521. 522. 523. 552. 553. 554. 644. 656. 664. 668. 684. III. 1223. 1224. 1299. 1359. 1491. 1508. 1539.

III. 1387. leírásánál nincs említve, hogy az is neki volt ajánlva.) A neki ajánlott könyvek, mondhatni, kivétel nélkül az ő költségén jelentek meg. Ugyancsak ő fedezte az ALSTEDIUS,¹ PISCATOR és BISTERFELD könyveinek s több más író műveinek, valamint a fejedelemsége alatt hozott Articulusok,² manifestumok nyomtatási költségeit is.

Már 1635-ben komolyan foglalkozik azzal a tervvel, hogy Sárospatakon egy nyomdát állít a művelődés szolgálatába. TOLNAI István kéri is a fejedelmet, «hogy legyen oly reá való vigyázása, hogy rövid idő alatt készüljön el». «Soha meg nem mondhatjuk — hangsúlyozza — minemű nagy szükségünk vagyon reá.»³ A nyomda azonban csak 1650. végén, fiának, Zsigmondnak és özvegyének, LORÁNTFY Zsuzsánnának gondoskodásából kezdhetette meg működését.

Mint ilyen tudománykedvelő s az irodalom javára áldozni is tudó mecénás, szép cselekedeteivel halhatatlanná tette nevét a magyar nemzeti nyelv és irodalom történetében. Az ő érdeme, hogy az erdélyi és magyarországi hittani irodalom az általa külföldre küldött s onnan hazatért ifjak munkára ösztönzése által az ő korában lépést tartott az európaival.⁴

Pótolhatatlan veszteség, hogy az a régi országgyűlési törvénycikkekből álló gazdag gyűjtemény, melyet a megyék és városok levéltáraiból hordatott össze s amely 1653-ban az Approbatae Constitutiones szerkesztésénél alapul szolgált, a háborus idők alatt elpusztult.⁵

Nagy gondot fordított RÁKÓCZI a bekötetlenül szerzett könyvek köttetésére. Különösen művészien, aranyos és ezüstös tábla-

¹ Prot. egyh. és isk. lap. 1875. 779. 802. h. SZILÁGYI S.: I. R. Gy. 290. l.

² SZTRIPSZKY: Adalékok. I. 1926. 1930. 1934. 1935. 1936. 1939. 1944. 1947. 1949. 1952. 1954. 1956. 1958. 1961. 1963. 1964. 1969. 1970. 1972. 1977. 1988. 1990.

³ TOLNAI 1635. márc. 2-án k. lev. I. R. Gy.-höz. (Prot. egyh. és isk. lap. 1875. 778. h.)

⁴ SZILÁGYI S.: I. Rákóczi György. 284. l.

⁵ Erdélyi Országgyűlési Emlékek. I. k. VI. és XV. l.

védőkkel, kapcsolatokkal s családi címerével diszítve köttette be imádságos könyvét és bibliáit. Az utóbbiak közül egyik legdíszesebb az az 1475-iki nürnbergi latin biblia, melyet az aradi lyceum könyvtára őriz.¹ Igen nagy kár, hogy a KEMÉNY Simon kincstárában őrzött RÁKÓCZI-féle «ezüstös-aranyos táblájú» deák biblia elveszett azzal a magyar imádságos könyvvel együtt, «kinek fedele ezüstös» volt.² A könyvek beköttetése iránt mindig maga intézkedett. Így pl. 1647. dec. 10-én UDVARHELYI Péterhez, a kassai kamara jövedelmeinek kezelőjéhez küldött levelében meghagyja, hogy a biblia beköttetéséhez «vegye meg a táblájára való fekete bőrt, ha lehet bagariát, mentől szebbet s pántlikát is, küldje Eperjesre». «Elhittük — folytatja — leszen ott arra való compactor, aki meg tudja kötni; ha pedig ott is késedelmesnek ítélné elkészülését, kegyelmed csak küldje kezünkben a bibliát, bőrt és pántlikát; mi másutt is meg tudjuk csináltatni, mivel Váradon jó compactor vagyon».³

A fejedelmi könyvtár nemcsak vétel útján gyarapodott, hanem ajándékozások által is. Tudjuk pl., hogy PRÁGAY András 1618-ban megküldi ajándékba I. RÁKÓCZI Györgynek Thema seculare c. 1617-ben Heidelbergben megjelent dissertatioját (RMK. III. 1202.) Szenczi MOLNÁR Albert Secularis conciójával (Oppenheim, 1618.) egybekötve.⁴ PÁZMÁNY Péter pedig Pozsonyban 1636-ban kiadott Postilláival kedveskedik neki.⁵ BERCSÉNYI Imre meg Pozsonyban, 1636. febr. 14-én k. levelében arra kéri a fejedelmet, hogy egy pópista authornak az ariánusok ellen írott könyvét, melyet már elküldött, fogadja kegyelmesen. (CZELDER-féle Figyelő. 1884. 78. l.) Valószínű, hogy éremgyűjteménye⁶ is a könyvtárteremben volt elhelyezve.

¹ Ismertette dr. MÁRKI Sándor a Századok 1887. 640—642. lapjain.

² Történelmi Tár. 1881. 775. l. Magyar Könyvszemle. 1887. 274. l. Katalogus: III. 169. sz.

³ Magyar Könyvszemle. 1898. 275—76. l.

⁴ DÉZSI Lajos: Szenczi Molnár Albert naplója, levelezése s irom. 80. l.

⁵ SZILÁGYI S.: I. Rákóczi Gy. 286. l.

⁶ Századok. 1873. 578. 443. l.

RÁKÓCZI nemcsak a saját könyvtárait: a sárospatakit és gyulafejevárit gyarapította nagy gonddal, hanem a sárospataki kollégiuménak fejlesztését is szíven viselte. 1637-ben, a család nevében, a kollégiumi ifjúságnak ajándékozta SCHÖNWETTERUS «Laurea Austriaca» c. művét.¹ És, amint a TOLNAIVAL folytatott levelezéséből is látszik, igen sok könyvet ajándékozott a kollégiumi coetusnak, melyek a könyvtárban helyeztetek el. Sőt 1641-ben a fejedelem a kollégiumi könyvtár gyarapítására elegendő költséget adott s számára tágas, bolthajtásos helyiséget építtetett.²

RÁKÓCZI sokat olvasott. Ha könyvekre volt szüksége, TOLNAIVAL vagy fiaival kerestette ki azokat a könyvtárból s küldette el magának. Nagymérvű elfoglaltsága s a háborus idők közepette is tudott magának időt szakítani az olvasásra. Mindennapi legkedvesebb olvasmánya a Biblia volt, melyet még a háborus idők folyama alatt is állandóan magával hordozott egyik táborból a másikba.³ Ebből merített erőt az élet nehéz megpróbáltatásai között s ennek igéivel edzette hitét és reménységét a jövőre. SZALÁRDI följegyzése szerint az Ó-testamentom könyveit 13-szor, az Új-testamentomot pedig 32-szernél többször olvasta vala át.⁴

HARSÁNYI ISTVÁN.

¹ Katalogus. IX. 2.

² CSÉCSI: Registrum Historicum c. kézirata. 4. lev. (Spataki könyvtári kéziratár 41. sz.) SZOMBATHI: Protocollum Bibliothecae Ill. Coll. Ref. S. Patavienensis. 4. l. V. ö. SZINYEI Gerzson: A sárospataki főiskolai könyvtár tört. 5. l.

³ A sárospataki könyvtár Ujtestamentomát (Vizsoly. 1590.); a RÁDAY-könyvtár hanai kiadású bibliáját (1608.) őrzí. Előbbit 1619—20-ban, utóbbit 1625—33-ban olvasgatta. Egy harmadik, szintén olvasott bibliáját unokája: I. RÁKÓCZI Ferenc. atyja halála után, törrel keresztül szúrva, a tűzbe dobta. (CZELDER-féle Figyelő. 1879. 529. l.)

⁴ SZALÁRDI: Krónika. 236. h. «A bibliából rendszerint minden estve két-két caputokat akárminemű gondos dolgai közben is el nem vesztegi vala.»